

İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Kültür ve Medeniyet

İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Devlet Yönetimi

Devlet; aile, oba, oymak ve boyların bir araya gelmesiyle oluşurdu.

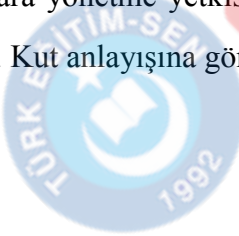
Türk devlet teşkilatı **Mete Han** tarafından kurulmuştur. Türk devlet teşkilatının başında **Han, Şanyü, Kağan, Hakan veya İdikut** adı verilen hükümdarlar bulunurdu.

İslam öncesi Türk devletlerinde hükümdarların birçok görevleri vardır. Bunlardan en önemlileri; Orduya **komutanlık etmek, kurultaya başkanlık etmek, açığı doyurup çıplağı giydirmektir.**

Ülke, Doğu-batı olmak üzere ikiye ayrılarak yönetilirdi. Buna "**İkili Teşkilat**" adı verilirdi. Bu teşkilata göre kutsal merkez Ötüken'de, Hakan bulunur ve ülke haneden üyelerinin ortak malı sayılırdı.

Ülkenin çeşitli yerlerine hanedan mensubu prensler yönetici olarak gönderilirdi. Merkezdeki Hakan'ın ölümü genellikle taht kavgalarına neden olmuştur. Bu geleneğin etkisiyle tarihte birçok Türk devleti kurulmuş ve kısa sürede yıkılmıştır.

Hakanlara yönetme yetkisinin Gök Tanrı tarafından verildiğine inanılırdı. Bu inanca "**Kut**" denirdi. Kut anlayışına göre bu görev kan bağıyla nesilden nesile devam ederdi.

İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Görev ve Unvanlar Nelerdir ?

Apa: Sivil Yönetici

Tudun: Vergi Memuru

Tutuk: Askeri Vali

Tarkan: Komutan

Subaşı: Oğuzlarda Komutan

Buyruk: Bakan

Böri: Köktürklerdeki Kağan

Muhafız Birliği

Nazır: Bakan

Bitigci (Tamgacı) : Yazıcı

Otacı: Hekim-Tabip

Ağılığ: Hazineden Sorumlu

Yargucu: Yargıç-Hâkim

Tigin: Hükümdarın Oğlu

İnanç (İnal-Ataman) : Tiginlerin Eğitiminden Sorumlu

Şad: Hanedan Üyesi Komutan

Devlet yönetiminde rütbece kağandan sonra gelen ve ülkenin büyük bir bölümünü idaresi altında bulunduran kişiye "**Yabgu**", hükümdar soyundan olan komutanlara ise **Şad** denilirdi.

Devlet yönetiminde hükümdar eşleri olan **Hatunlar** da görev alır, kurultay toplantılarına katılır elçi kabullerinde bulunur ve Kağan'a vekillik ederlerdi.

Devlet yönetiminde hükümdarların yanında boy beylerinden oluşan "**Toy**" (**Kurultay**) vardı. Geniş yetkilere sahip olan Kurultay, hükümdara danışmanlık yapardı.

Türk Devlet Geleneğinde Hükümdarlık Unvan ve Sembolleri Nelerdir?

Otağ (Çadır)

Nevbet (Davul)

Kılıç

Yay

Kemer (Kur)

Kamçı (Berge)

Ordu

Toy (Ziyafet)

Örgin (Taht)

Kotuz (Sorguç)

Han

Hakan

Yabgu

Kağan

İlteber

İlteriş

İdikut

Erkin

Tangu

Şanyü

TÜRK EĞİTİM-SEN
AKADEMİ

İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Ordu

İslamiyet öncesi Türk devletlerinde "**ordu-millet**" geleneği vardır. Askerlik özel bir meslek sayılmaz ve paralı askerler bulunmazdı.

Hayat tarzları o zamanın şartlarında Türklerin asker bir millet olmasını sağlamıştır.

Savaş zamanında kadın-erkek eli silah tutan herkes asker kabul edilirdi.

Türk ordu teşkilatının temeli olan "**Onlu Sistem**" Asya Hun Hükümdarı Mete Han tarafından kurulmuştur.

Onlu Ordu Sisteminin Özellikleri

On bin – Tümen – Tümen başı

Bin – Tabur – Bin başı

Yüz – Bölük – Yüz başı

On – Takım – Onbaşı

Türk ordusu atlı birliklerden oluşur ve silah olarak genelde **ok ve yay** kullanılırdı.

Türklerin en yaygın savaş taktiği ani baskınlar şeklinde gerçekleşen "**Hilal taktiğidir. Turan, Hilal, Sahte Ricat ve Kurt Kapanı** adı verilen savaş taktik ve stratejilerini kullanmışlardır..

Türk ordu teşkilatı Çin, Moğol ve Bizans ordularını da etkilemiştir.

TÜRK ORDUSUNUN DİKKAT ÇEKEN ÖZELLİKLERİ NELERDİR?

Türk ordu geleneğinde ücretli askerlik yoktur. (*Hazarlar, Peçenekler, Uzlar, Kıpçaklar hariç*)

Ordu- Millet anlayışı hâkimdir.

Savaş öncesi düşmanın durumunun öğrenilmesi amacıyla gönderilen keşif birliğine “**Yelme**” adı verilir.

Mete Hanın tahta çıktığı tarih Kara Kuvvetleri Komutanlığının kuruluş yıl dönümü olarak kabul edilmektedir.

Onlu ordu sistemini Mete Han bulmuştur.

Konserve ve üzengi yapımı ile Türkler Dünyayı etkilemiştir.

Ceket ve pantolonu Avrupa ordularına Türkler öğretmişlerdir.

İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Dini Yapı

İslamiyet öncesi Türklerde; **Dağ, tepe, su, ağaç, orman, güneş, ay, yıldızlar ve gök gürültüsü** gibi unsurlar kutsal kabul edilmiştir.

İslamiyet öncesinde Türkler arasındaki en yaygın inanç **Gök Tanrı** dinidir. Bu inanç sistemine göre Gök Tanrı tek yaratıcı olarak görülmüştür. Türkler hükümdarlarının Gök Tanrı tarafından görevlendirildiğine inanmışlardır.

Bir dinden çok sihir karakterine sahip **Şamanizm** de Türkler arasında yaygındır. Şamanist din adamlarına "**Kam**" adı verilmektedir.

Kurgan denilen Türk mezarlarında ölen kimsenin yanına bazı değerli eşyaları da gömülürdü.

İnsan şeklinde yapılan mezar taşlarına "**Balbal**" denilirdi.

Ayrıca ölünün arkasından "**Ölü Aşı**" denilen yemek dağıtılır ve "**Yuğ**" törenleri düzenlenirdi.

İslamiyet'ten önceki Türklerde Uygurlar döneminde **Maniheizm**, *Hazarlar'da Musevilik*, *Avrupa'ya göç eden Türkler arasında ise Hristiyanlık* yayılmıştır.

Mani dini Uygurların yerleşik hayata geçmesi, şehirler kurması, bilim, edebiyat ve sanat alanında ilerlemesinde etkili olmuştur. Bu dindeki bazı terimlerin Türkçeleştirildiği görülmüştür. Bu durum Uygurların milli bilince sahip olduğunun göstergesidir.

Türkler, genel olarak. din konusunda hoşgörölü olmuşlardır. Uygurlar döneminde Maniheizt ve Budist tapınaklarının yan yana bulunması Türklerdeki bu anlayışın göstergesidir.

ESKİ TÜRK İNANIŞI

Doğalar kültü

Atalar kültü: Öldükten sonra yaşam, Ataların toplumu gökten izlediği inancı.

Yer, Gök ve Su inancı

Totemizm: Ongunluk.

Sosyal ve Ekonomik Hayat

Uygurlara kadar Türkler tabiat şartlarına bağılı olarak yarı göçebe bir hayat tarzını benimsemişlerdir.

Yaylak-kışlak hayatı yaşayan Türkler daha çok **hayvancılıkla** uğraşmışlardır.

Bu hayat tarzına "**Bozkır kültürü**" denilmiştir.

İslamiyet'ten önceki Türk toplumlarında baharın gelişi (Nevruz) bayram havası içinde festivallerle kutlanırdı. Bu festivallerde at yarışları düzenlenir, şarkılar söylenir, kadın ve erkekler bir arada müzik eşliğinde eğlenirdi.

Türklerde topraklar, boyun ortak malı olarak kabul edilirdi. Bu durum toprağıa dayalı zengin bir sınıfın oluşmasını engellediği için, sınıf ayrımı görülmemiştir.

İslam öncesi Türk devletlerinde ekonominin temeli hayvancılık ve ticarete dayanıyordu.

At, koyun ve sığır besleyen Türkler komşu ülkelere hayvansal ürünler satarak ekonomik kazanç sağlamışlardır.

Demircilik konusunda ilerleyen Türkler özellikle yaptıkları **at koşum takımlarını ve silahları** komşu ülkelere satmışlardır.

Çin'den başlayıp Avrupa'ya kadar ulaşan "**İpek Yolu**" da Türkler için önemli bir gelir kaynağı olmuştur. Türk - Çin sınırındaki kasabalar iki toplum arasında ortak pazar yeri olarak kullanılmıştır.

Türk Devletlerinde Hukuk

İslamiyet'ten önceki Türk toplumlarında devlet ve halk arasındaki ilişkiler "töre"yle düzenlenmiştir.

Törenin temeli Türk geleneklerine dayanmaktadır. Türkler'de yazılı döneme geç geçildiği için yazılı hukuk kuralları gelişmemiştir.

Hukuk alanında töre kurallarının etkili olmasının nedeni, yaşanan göçebe hayat tarzıdır.

Töre üç ana kaynaktan beslenmiştir. Bunlar; halkın arasında asırların oluşturduğu gelenek ve adetler, Kurultay'ın aldığı kararlar ve hükümdarların buyruklarıdır.

HUKUK VE TOPLUMSAL YAPIYLA İLGİLİ ÖNEMLİ KAVRAMLAR

Tüz: Halk ile devletin karşılıklı olarak görevlerini bildiren yazısız sözleşmeye verilen isimdir.

Yargıcı: Yargıç

Töre: Yazısız hukuk kurallarıdır. Hakanın isteğiyle kurultayın kararı ile değiştirilir.

Könilik: Adalet

Uzluk: İyilik

Oksızlık: Bağımsızlık

İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Yazı, Dil ve Edebiyat

Türk edebiyatının ilk örnekleri sözlü edebiyat ürünleri olmuştur. Bunlar; Türkler'in hayat felsefelerini, yaşayış tarzlarını anlatan "Sav"lar ölen büyükler için sevgi dolu sözler içeren "Sagu"lar ile avlarda, savaşlarda, akınlarda ve şöenlerde musiki ile söylenen şiirlerden oluşan "Koşuk"lardır.

Sözlü Edebiyatın Özellikleri Nelerdir?

İlk manzumeler yağ, sığır ve şöen adı verilen dinsel törenlerden doğmuştur. Kahramanlık konuları destanlarla; aşk ve doğa konuları ise koşuklarla aktarılır. Manzumeler, ulusal ölçümüz olan hece ölçüsüyle ve arı Türkçeyle söylenmiştir. Nazım birimi olarak dörtlük kullanılmıştır.

Yarım ayak temel tutulmuştur.

Anonim olup şiir ile musiki iç içedir.

Ozanlar, önce hekimlik, büyücülük, gibi meslekleri üstlerinde toplamışlar ve toplumun üstün kişileri sayılmışlardır. Bu ozanlara “şaman, baksı, kam, ozan, oyun” gibi adlar verilirdi.

Bunlardan başka destanlar da sözlü edebiyatın en önemli eserleridir. Destanlar İslamiyet'ten önceki Türklerin inanç; töre ve hayat tarzını günümüze kadar ulaştıran eserlerdir.

Bu destanlar; Hunların Oğuz Kağan, İskitlerin Alp Er Tunga, Göktürklerin Ergenekon, Uygurların Göç ve Türeyiş ile Kırgızların Manas destanlarıdır. Dede Korkut Hikâyeleri de Oğuzlara aittir.

Atlı göçebe kültürünü benimseyen Türkler genellikle bilgi ve tecrübelerini sonraki kuşaklara ailede ve sosyal yaşam içinde aktarmışlardır.

Bu doğrultuda töre, eğitimin yeni kuşaklara aktarılmasında önemli bir yere sahiptir.

Türkler İslamiyet öncesinde 38 harfli Göktürk ve 18 harfli Uygur alfabelerini kullanmışlardır.

Türklerin Kullandığı Alfabeler

Köktürk (Orhun)

Uygur

Soğd

Çin

Kiril

Fars

Arap

Latin

Uygurların kültürel zenginliği; onların çeşitli Türk ve yabancı devletlerin saraylarında kâtiplik, bürokratik, danışmanlık, tercümanlık, öğretmenlik ve kültür elçiliği görevlerinde bulunmalarını sağlamıştır.

Göktürk (Orhun) Yazıtları

6. ve 8. yüzyıllar arasında hüküm sürmüş olan Göktürkler zamanından kalmıştır.

Türk dilinin gelişmiş bir dil olduğunu kanıtlayan ilk metinlerdir.

Söylev dili ile yazılmıştır.

Türklerin o dönemdeki yaşam biçimlerini ortaya koyar.

Türk adının geçtiği ilk Türkçe metindir.

Türklerin kullandığı ilk alfabe olan Göktürk alfabesiyle yazılmıştır.

Tonyukuk Yazıtı:

720-725 yılları arasında dikilmiştir.

Bilge Tonyukuk, Göktürklerde vezirlik yapmış bir kişidir.

Yazıtı diktiren ve yazıları yazdıran Tonyukuk'tur.

Türklerin Çin tutsaklığından kurtuluşu, Göktürklerin savaşlardaki mücadeleleri anlatılır.

Tonyukuk, anı türünün ilk temsilcisi ve ilk Türk tarihçisi sayılır.

Dili sade bir Türkçedir ve halk diliyle yazılmıştır.

Atasözleri ve deyimleri kullanmıştır.

Kül Tigin Yazıtı

Göktürk hakani olan Bilge kağan, kardeşi Kül Tigin'in ölümü üzerine 732'de bu anıtı diktirmiştir.

Göktürklerin Çin esaretinden kurtuluşu, güçlü dönemleri, Kül Tigin'in kahramanlıkları anlatılmıştır.

Bilge Kağan'ın ağzından anlatılmış, Yolluğ Tigin tarafından yazıya geçirilmiştir.

Bilge Kağan Yazıtı

Göktürk hakani olan Bilge Kağan'ın ölümünden sonra 735'te, oğlu Tenri Kağan tarafından dikilmiştir.

Yazan Yolluğ Tigin'dir.

Uygur Dönemi Eserleri

* Maniheizm ve Budizm ile ilgili eserlerdir.

*On dört harfli Uygur alfabesiyle yazmışlardır.

*Bu dönemde “kökünç” denilen bir tür tiyatro eseri de vardır.

*Altun Yaruk: Çinceden çevrilmiştir. Budizmin felsefesini, Buda menkıbelerini anlatır.

*Sekiz Yükmek: Çinceden çevrilmiştir. Dini-ahlaki inanışlar yer alır. Kısa cümleler ve içten bir anlatım vardır.

İslamiyet Öncesi Türk Devletlerinde Bilim ve Sanat

İslamiyet'ten önceki Türk toplumlarında bilimsel alanda yapılan en önemli çalışma "**On iki Hayvanlı Türk Takvimi**"nin hazırlanmasıdır.

Bir yılın 365 gün olarak hesaplanması ve on iki aya bölünmesi Türklerde astronomi biliminin ilerlediğini göstermektedir.

Göçebe hayat tarzı yaşayan Türkler'de sanat eserleri taşınabilir malzemelerden oluşmaktadır.

Uygurlarda ise yerleşik hayata geçişle birlikte şehir ve tapınak mimarisi gelişmiştir.

Uygurlar anıt mezarları, çadırdan esinlenerek kubbeli yapmışlardır. Ayrıca Stupa denen kubbeli tapınaklarda duvar ile kubbe arasındaki bağlantıyı sağlamak için üçgenler kullanılmıştır.

Türk resim sanatının temeli Uygurlar döneminde atılmıştır. Uygurların tapınakları süslemek için yaptıkları duvar resimlerine fresk denilmiştir.

Kazakistan'ın Alma Ata şehri yakınlarındaki Esik Kurganı'nda Hunlara ait **Altın Elbiseli Adam** adı verilen bir zırh bulunmuştur.

Türk Devlet, Kültür ve Medeniyet Hayatına ilişkin Seçilmiş Terimler

Oğuş: Aile.

İl, El: Devlet.

Urug: Soy, sülale.

Bod: Boy.

Bodun: Boylar birliğı, millet.

Otağ: Hükümdar çadırı.

Örgin: Taht.

Tuğ: Sancak.

Toy, Kengeş: Meclis, Kurultay.

Buyruk: Bakan.

Agılığ: Hazine Görevlisi.

İç Buyruk: Saray işleriyle ilgili bakan.

Tangaç: Damgacı.

Tudun: Vali.

Subaşı: Ordu komutanı.

Şanyu, kağan, han, hakan, idikut: Hükümdar unvanları.

Şad: Hükümdarın büyük oğlu.

Hatun, Katun: Hükümdar eşi.

Toygun: Toy ve kurultaya katılma hakkı olanlar.

Tarkan, Apa: Saray görevlileri.

Tekin: Hükümdarın erkek çocukları.

Bitigci: Katip

Yarguci: Yargı., tercüman, elçi.

Gök Tanrı: Eski Türklerde tek yaratıcı.

Balbal: Ölen kişinin mezarına öldürdüğü insan sayısınca dikilen heykeller.

Uçmağ: Cennet.

Tamu: Cehennem.

Tengri: Tanrı

Yuğ: Cenaze törenleri.

Kurgan: Mezar

Şaman, Kam, Baksı: Şamanizm din adamları.

Ongun: Totemlere verile isimlerdir.

TÜRK EĞİTİM-SEN
AKADEMİ